

PROŠLOST

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 55
Godina XXVIII
Maj, 2023.
[str. 61-66]

© Monos 2023

Novootkrivena prahistorijska gradina Lepar kod Gračanice

Mr. sc. Ago Mujkanović

U članku se prezentiraju podaci o novootkrivenom arheološkom lokalitetu Lepar u naselju Bijela Polja (Grad Gračanica). Radi se o prahistorijskoj gradini koja je po svojoj površini do sada najveća na području Grada Gračanica, ali i šire. U februaru 2023. godine izvršili smo rekonosciranje lokaliteta, prikupivši određenu količinu keramike i kućnog lijepa (površinski nalazi). Na osnovu karakterističnih oblika i ornamenata, nalazište se može datirati u kasno bronzano doba, iako se ne može isključiti ni prisustvo slojeva iz starijih perioda. U svakom slučaju, radi se o značajnom lokalitetu, a veća saznanja bi se dobila arheološkim iskopavanjima.

Ključne riječi: Lepar, Bijela Polja, Gračanica, arheološko nalazište, rekonosciranje, prahistorijska gradina, površinski nalazi, keramika, kasno bronzano doba.

Terenski pregled lokaliteta Lepar u naselju Bijela Polja, nedaleko od Gračanice, izvršen je 18. 2. 2023. godine. Obilazak terena obavila je grupa stručnjaka u sastavu: mr. sc. Rusmir Djedović, uposlenik Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog nasljeđa Tuzlanskog kantona, Mr. Edin Šaković, voditelj Gradskog muzeja pri Bosanskom kulturnom centru u Gračanici i arheolog mr. Ago Mujkanović. Sa njima je bio i Bilal Halilović, vlasnik parcele na kojoj se nalazi ovaj lokalitet.

Gradina Lepar nalazi se sjeverno od Gračanice, s desne strane regionalnog puta Gračanica – Srebrenik, iznad rijeke Sokoluše. Ispod ove gradine prema sjeverozapadu, u rijeku Sokolušu ulijeva se Babički potok. Prilikom terenskog obilaska izvršen je pregled terena i fotografisanje, te je prikupljen površinski materijal, keramika i lijep, koji je otkriven prilikom izgradnje pristupnog puta. Sav materijal nalazi se u arheološkoj zbirci Gradskog muzeja u Bosanskom kulturnom centru u Gračanici.

Pristup gradini je s jugoistočne strane (Sl. 1), odakle se dolazi na dio platoa koji je kultivisan, dok je ostali dio prema sje-

PROŠLOST

Sl. 1. Gradina Lepar, pogled s jugoistočne strane (Foto: Ago Mujkanović)

verozapadu obrastao u šumu. U podnožju gradine, prema istoku, nalazi se jak izvor vode, koji je bio neophodan za život stanovnika u ovom gradinskom naselju, a nalazi se između brda Lepar i Stražba. Nešto manje izdašan izvor nalazi se i na samom brdu Lepar. Može se pretpostaviti da je od posebnog značaja bio u slučajevima kada bi se to gradinsko naselje našlo pod opsadom. U neposrednoj blizini ove gradine nalaze se još dva gradinska naselja: Bučica i Vuknić.¹

Plato gradine koji je bio utvrđen čine dva manja povezana platoa: prvi je sa sjeverozapadne strane (sjeverozapadni plato), koji se nalazi na 382,2 m nadmorske visine, drugi je sa jugoistočne strane (jugoistočni plato), koji je nešto niži i nalazi se na 376,2 metra nadmorske visine (Sl. 2.).

Boje pronađenih fragmenata posuda kreću se od tamnih, svijetlocrvenih, crvenkastih, crvenkastotamnih i tamnih površina. U pogledu fature, kreću se od finoglačanih

do grubih površina posuda. Izgled većine posuda ukazuje na to da su bile dobro pečene i da su napravljene od dobro prečišćene gline, pomiješane s pijeskom ili kamenom lisunom. Ostaci lijepa govore o nadzemnim objektima, koji su se nalazili na zaravnjenom platou gradine Lepar.

Prilikom izgradnje pristupnog puta vlasnik ove parcele otkrio je veći fragment konusne zdjele s takozvanim uvučenim turban obodom. Naime, radi se o razvučenim kosim kanelurama na obodu posude, koje formiraju turban obod (Sl. 4: 3). Površina zdjele je mrke boje i fino je uglačana. Posude ovog tipa oboda pronađene su na lokalitetima Brdo u Gornjim Laništima², Ljeskovac u Poljacima kod Brčkog³ i Krešića gradina.⁴ Također, otkiven je veći fragment posude s razvučenim obodom (Sl. 4: 1). Posude otkrivene na gradini Lepar pripadaju upotrebnoj keramici koja se koristila svakodnevno, prilikom pripreme hrane, čuvanja žitarica i

1 Edin Šaković, Prahistorijska gradina Bučica iznad Gračanice, *Gračanički glasnik*, 31/16, Gračanica 2016, 30-34.

2 Veljko Milić, Rezultati arheoloških istraživanja na lokalitetu Brdo, Članci i građa za istoriju istočne Bosne, br. 16., Tuzla 1991, 16.

3 Veljko Milić, Sondažno rekognosciranje lokaliteta Ljeskovac u Poljacima, Članci i građa za istoriju istočne Bosne, br. 13., Tuzla 1991, 135-136.

4 Veljko Milić, Rezultati arheoloških istraživanja na području površinskog kopa "Dubrave – Južna sinklinala", Članci i građa za istoriju istočne Bosne, Knjiga XV, Tuzla 1984, 21-31.

Sl. 2. Karta gradine Lepar iz 1975. godine, 1:10000 (Osnovna državna karta, 1:10000, Republička geodetska uprava SR BiH, Sarajevo 1975. (isječak iz sekcije: "Bosansko Petrovo Selo, Gračanica – 11", 6H21,22-11 i Gračanica 6", 6H22-6)

drugih namirnica. Keramika predstavlja lokalni proizvod, dosta ujednačenog kvaliteta i tehnologije izrade.

U pogledu hronološkog datiranja ovog naselja, može se na osnovu analogije, upoređivanjem keramičkog materijala sa sličnim materijalom iz sjeverne i sjeveroistočne Bosne bar približno odrediti njegova hronološka pripadnost. Naime, zdjele s turban obodom susrećemo na većem broju arheoloških lokaliteta u sjevernoj, sjeveroistočnoj i centralnoj Bosni: Zecovi III, Vis C, Varvara C, te na gore navedenim lokalitetima. Prema tipologiji keramike Maria Gavranovića posude s tordiranim obodima pripadaju tipu 10.⁵ Tip 10a karakterističan je za fazu Varvara

C2-3 i stratum III na Zecovima, a najvjerojatnije i starijem dijelu startuma II.⁶ Interesantno je da tordiranih zdjela ili zdjela s turban obodom nema na Visu, bilo da se radi o starijem ili mlađem horizontu i na Podu.⁷ Među češćim ulomcima keramike koje su pronađene na Pivnici kod Odžaka su posude s turban obodom, koje se javljaju u mlađoj fazi naselja, koje je Borivoj Čović datirao u Ha B period. Također, među ukrasima se javljaju motivi dvostrukih linija – ravnih ili zakrivljenih, koje potiču iz istog perioda.⁸

Također, pronađen je i fragment keramike (vjerojatno lonca) na kojoj se nalazi plastični ukras. Ustvari, to je plastična traka s otiscima prsta (Sl. 4: 2), a takvi ukrasi su pronađeni

5 Aleksandar Jašarević, Ernad Prnjavorac, *Grad u bronzi*, Tešanj 2018, 38-39.

6 Isto

7 Isto

8 Isto

Sl. 3. Ortofoto snimak gradine Lepar iz 1970. godine

i na lokalitetu Grič u Tešnju,⁹ Gradina u Mravićima (Doboj Jug)¹⁰ i Gračac u Alibegovcima (Usora).¹¹ U pogledu hronologije, mogu se datirati u period kada se javljaju i tzv. turban obodi.¹² Pored ovih ukrasa, javljaju se još i motivi dvostrukih i trostrukih horizontalnih linija, koji su urađeni na truhu posuda (Sl. 4: 6, 8). Radi se o motivima

kakve susrećemo i na drugim gradinskim naseljima na prostoru sjeveroistočne Bosne, Grabovik–Zaketuša u blizini sela Straža i Gradina u Kugama, naselje Bjelave, Orman grad u Hrgovima Gornjim kod Srebrenika,¹³ zatim Vuknić i Bučica koje se nalaze nedaleko od ove gradine,¹⁴ Stupari kod Lukavca i Tulović kod Banovića,¹⁵ kao i na čuvenim

⁹ A. Jašarević, E. Prnjavorac, *Grad u bronzi*, 24-25.

¹⁰ *Isto*, 39.

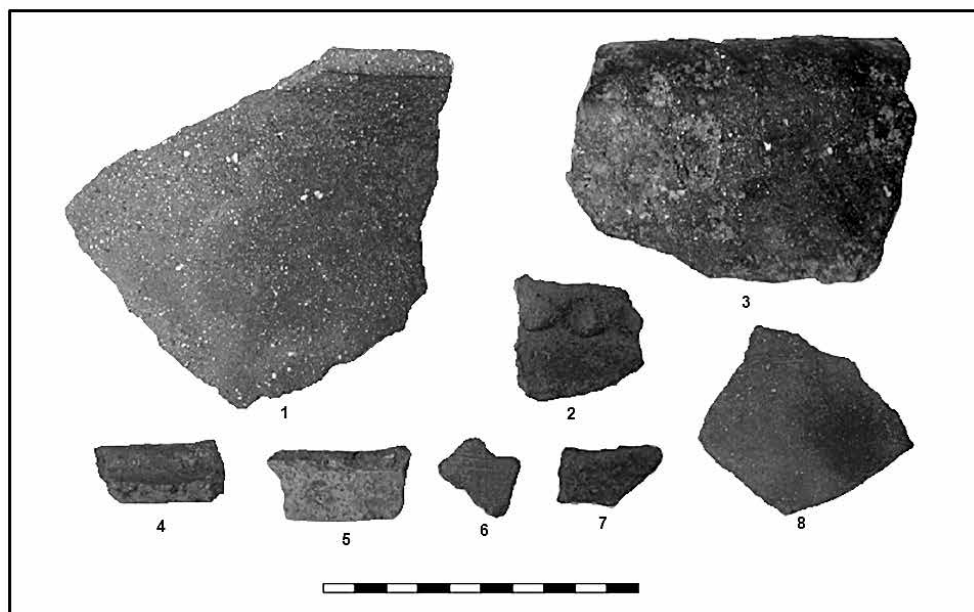
¹¹ *Isto*, 43.

¹² Almir Mutapčić, Ago Mujkanović, Arheološki lokalitet Vis (Orman-grad) kod Srebrenika, *Gračanički glasnik*, Broj 41., Godina XXI, Gračanica 2016, 35.

¹³ *Isto*

¹⁴ Milica Kosorić, Praistorijska naselja na području Spreče, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, XIII, 1980., 108-109; Edin Šaković, Povijesni pregled arheoloških istraživanja u okolini Gračanice, *Gračanički glasnik*, XII, Broj 23, 2007, 73-74.

¹⁵ M. Kosorić, Praistorijska naselja na području Spreče, 110-112.

Sl. 4. Ulomci keramičkih posuda prikupljenih na gradini Lepar

nalazištima Vis u Modranu kod Dervente¹⁶ i Pivnica kod Odžaka.¹⁷

Sredinom pedesetih godina, na području lokaliteta Sklop i Pašalići, koji se nalaze u podnožju gradine Lepar otkriveno je nekoliko nalaza iz kasnog bronzanog doba. Radnici kamenoloma u Sklopu (Pašalići) pronašli su, 1955. godine, nekoliko komada bronzne, fragment posude i kosti.¹⁸ Na istom je lokalitetu, nekako u isto vrijeme, pronađena i grupa bronzanih predmeta, vjerovatno iz jednog depoa. Pronađeni artefakti sačuvani su zahvaljujući Asimu Dževdetbegoviću (tadašnjem predsjedniku sreza, odnosno opštine Gračanica), a njihovu je analizu izvršio dr. Borivoj Čović. Radilo se o četiri bronzane sjekire, bronzanom koplju, pincetama i jednom predmetu nedefinirane namjene (moguće dršci nekog šila ili nečemu sličnom).

Utvrđeno je da ovi artefakti pripadaju mlađoj fazi kulture žarnih polja (Urnenfelder kulture), odnosno Ha B periodu bronzanog doba.¹⁹ Sa velikom sigurnošću, ovi nalazi se mogu dovesti u vezu sa gradinskim naseljem Lepar jer su pronađeni u njegovom podnožju.

Zahvaljujući ortofoto snimku iz 1970. godine, mogu se uočiti tragovi gradinskog zida, koji navode na zaključak da je ova gradina imala nepravilan ovalni oblik. Prostirala se u pravcu sjeverozapad–jugoistok, te je obuhvatala cijeli plato brda Lepar. U jugoistočnom dijelu i dan danas se naziru tragovi tog zida. Neophodno je istaknuti da se radi o veoma značajnoj činjenici u pogledu oblika gradine s obzirom da posjedujemo jako malo sličnih podataka s područja sjeveroistočne Bosne. Također, neophodno je istaknuti da se radi

16 Zdravko Marić, Vis kod Dervente, naselje kasnog bronzanog doba, *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH*, nova serija, Arheologija, XV-XVI, 1960-1961, 151-171. i T I – T VII

17 Alojz Benac, Pivnica kod Odžaka i neki problemi kostolačke kulture, *Glasnik Zemaljskog muzeja BiH*, nova serija, Arheologija, XVII, 1962, 26-27. i T I/1

18 E. Šaković, Povijesni pregled arheoloških istraživanja u okolini Gračanice, 69.

19 Isto, 69-70.

o najvećem gradinskom naselju na području Grada Gračanica, ali i šire, što svakako ukazuje na njegov značaj u periodu kasnog bronzanog doba.

U svakom slučaju, ovo je lokalitet koji zaslužuje ozbiljnija i obimnija arheološka istraživanja, koja bi trebalo što prije organizirati. Tek na osnovu tih istraživanja, mogli bi se donijeti pouzdaniji zaključci o vremenu nastanka ovog gradinskog naselja, o njegovoj kulturnoj pripadnosti i mnogobrojnim drugim osobenostima poput ishrane, načina stanovanja i organizacija samog života u naselju i izvan naselja.

SUMMARY

THE NEWLY DISCOVERED PREHISTORIC FORTRESS LEPAR NEAR GRAČANICA

This article presents data on the newly discovered archaeological site of Lepar in the settlement of Bijela Polja (City of Gračanica). It is a prehistoric fort, which by its area is by far the largest in the area of the Gračanica, as well as beyond the area. In February 2023, we carried out a reconnaissance of the site, collecting a certain amount of ceramics and daub (surface finds). Based on the characteristic shapes and ornaments, the site can be dated to the Late Bronze Age, although the presence of layers from older periods cannot be ruled out. In any case, it is a significant site, and more data would certainly be obtained through archaeological excavations.
